

ZÁKON NA OCHRANU ĽUDOVODEMOKRATICKEJ REPUBLIKY Z ROKU 1948 A TRESTNÝ ZÁKON Z ROKU 1950 V ROZSUDKOCH PROTI ROĽNÍKOM VO VÝCHODO- SLOVENSKÝCH OKRESNÝCH SÚDOCH (1950 – 1959)¹

PAVOL HRIC

HRIC, Pavol. The Act on the Protection of the People's Democratic Republic of 1948 and the Criminal Code of 1950 in Verdicts Against Peasants by Eastern Slovak District Courts (1950–1959). *Historický časopis*, 2025, 73, 4, pp. 839-862, Bratislava.

The study analyses the application of Act No. 231/1948 Coll. on the Protection of the People's Democratic Republic and the Criminal Code No. 86/1950 Coll. in the judicial practice of district courts in eastern Slovakia. It examines how these legal norms were used in prosecuting peasants and how, during collectivization, they were transformed into instruments of state economic and ideological policy. The analysis is based on selected court files and focuses on specific mechanisms of legal application – particularly the use of undefined terms such as *kulak* or “village rich man,” the variability of sentences in comparable cases, and the merging of constituent elements of crimes with aggravating circumstances. The research shows that labelling a peasant as a *kulak* became an indirect qualifying factor used to demonstrate intentional culpability, despite lacking legal definition. Legal norms were thus applied extensively, and their interpretation was subordinated to political objectives, as reflected in differing judgements of similar cases. The study also highlights variations in decision-making influenced by an individual's willingness to cooperate with state authorities and by informal patronage networks. The publication of court rulings simultaneously fulfilled the educational function of the Criminal Code, aimed at reinforcing citizens' loyalty to the socialist state. This legal-historical inquiry thus contributes to understanding how legal norms during collectivization became tools for enforcing economic discipline and persecuting peasants, revealing the tension between law, local political power, and judicial practice.

Keywords: collectivization, peasants, village rich peasant, sentencing, judicial practice, communist regime, Eastern Slovakia, 1950s, legal persecution, sabotage.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2025.73.4.9>

1 Financované EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V02-00021. Za hodnotné úvodné konzultácie k tomuto príspevku ďakujem doc. JUDr. Miroslavovi Ficovi, PhD. Za obsah, interpretácie a závery v texte nesie plnú zodpovednosť autor tohto článku.

Úvod

Premena slovenského poľnohospodárstva po druhej svetovej vojne priniesla sériu zásadných zmien, ktoré boli motivované snahou o prestavbu vlastníckych a sociálnych vzťahov na vidieku. Poľnohospodárstvo na Slovensku sa vyznačovalo predovšetkým prevahou drobných hospodárov a nízkou úrovňou mechanizácie.² Silná vrstva veľkostatkárov pretrvávala najmä na juhu Slovenska, kde majetky vo veľkej miere patrili potomkom maďarskej šľachty.³ Už v prvých povojnových rokoch začal štát výrazne zasahovať do vlastníckych pomerov. Konfiškácie pôdy sa na základe prezidentského dekrétu č. 108/1945 Sb.⁴ a na slovenskom území platným nariadením Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Sb. nar. SNR síce zameriavali predovšetkým na tzv. „nepriateľský majetok, no v praxi znamenali začiatok centralizovanej kontroly nad pôdou.“⁵

Vyňatie pôdohospodárskeho majetku osôb maďarskej národnosti spod konfiškácie upravilo až nariadenie Zboru povereníkov č. 26/1948 Sb. nar. SNR, pokiaľ tieto osoby získali občianstvo podľa zákona č. 245/1948 Sb.⁶ Riešenie tzv. maďarskej otázky v Československu spočívalo v metódach vzájomnej výmeny obyvateľstva s Maďarskom, deportáciami z južného Slovenska do neobývaných českých krajín a tzv. reslovakizácii.⁷ Po februárovom prevrate v roku 1948 Národné zhromaždenie udelilo Maďarom československé občianstvo na základe zákona č. 245/1948 Sb.,⁸ pričom deportovaným dovolilo návrat do pôvodných bydlísk.⁹ V duchu „triedneho boja“ a cieľov kolektivizácie poľnohospodárstva sa však na jeseň 1949 presídľovali „politicky nespoľahliví“ Maďari.¹⁰

Zatiaľ čo prvé povojnové opatrenia smerovali proti „nepriateľskému majetku“, postupne sa pripravovala cesta k úplnej kolektivizácii poľnohospodárstva.

- 2 CAMBEL. *Päťdesiate roky na slovenskej dedine: najťažšie roky kolektivizácie*. Prešov 2005, s. 13.
- 3 Tamže.
- 4 *Dekrét prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. o konfiškácii nepriateľského majetku a Fondoch národnej obnovy* [online]. Slov-lex.sk, 1945.
- 5 *Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Sb. nar. SNR o konfiškovaní a urýchlennom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa* [online]. Slov-lex.sk, 1945; ŠUTAJ. *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov 2005, s. 73, 85.
- 6 *Nariadenie Zboru povereníkov č. 26/1948 Sb. nar. SNR, ktorým sa upravuje vyňatie pôdohospodárskeho majetku osôb maďarskej národnosti z konfiškácie* [online]. ASPI, 1948; Zákon č. 245/1948 Sb. o štátnom občianstve osôb maďarskej národnosti [online]. Slov-lex.sk, 1948; ŠUTAJ. *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov 2005, s. 111-112.
- 7 ŠUTAJ. *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, s. 152.
- 8 *Nariadenie Zboru povereníkov č. 26/1948 Sb. nar. SNR, ktorým sa upravuje vyňatie pôdohospodárskeho majetku osôb maďarskej národnosti z konfiškácie* [online]. ASPI, 1948.
- 9 ŠUTAJ. *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, s. 103.
- 10 ŠUTAJ. *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*, s. 115; ŠUTAJ. „*Akcia Juh*“. *Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949*. Praha 1993, s. 83-84.

Po voľbách v máji 1946 minister poľnohospodárstva Július Ďuriš zverejnil šesť návrhov zákonov, ktoré mali informovať voličov o ďalších opatreniach a zároveň ovplyvniť verejnú mienku roľníkov.¹¹ Tieto návrhy zákonov boli výhodné pre všetky roľnícke vrstvy a boli v rozšírenom znení vyhlásené v tzv. Hradeckom programe, ktorý Ďuriš prezentoval v apríli 1947 pred niekoľkotisícovým zhromaždením roľníkov.¹² Rovnako v apríli 1947 nadobudol platnosť zákon č. 55/1947 Sb.,¹³ ktorý umožnil štátu zasahovať do hospodárenia roľníkov tým, že prikazoval obrobiť všetku poľnohospodársku pôdu,¹⁴ umožňoval prideliť neobrábanú pôdu inému hospodárovi¹⁵ a ukladal pokuty za nesplnenie povinností.¹⁶ Išlo tak o schválenie prvého z tzv. šiestich Ďurišových zákonov, ktoré najmä po februárovom prevrate znamenali kontrolu nad roľníkom a jeho majetkom.¹⁷

Základy organizácie poľnohospodárstva podľa sovietskeho vzoru položil zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných roľníckych družstvách¹⁸ a nariadenie ministra pôdohospodárstva č. 75/1949 Sb.,¹⁹ ktoré, okrem iného, zavádzalo družstvá dodržiavať vzorové stanovy.²⁰ Spočiatku sa československí komunisti usilovali vytvoriť vlastný model „združstevňovania“,²¹ ktorý by zohľadňoval špecifiká

11 JECH. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha 2001, s. 12–13.

12 VARINSKÝ. *Kapitoly z dejín kolektivizácie na Slovensku (1948 – 1960)*. Banská Bystrica 2014, s. 13; JECH, *Soumrak selského stavu 1945–1960*, s. 13.

13 Zákon č. 55/1947 Sb., *Zákon o pomoci roľníkom pri uskutočňovaní poľnohospodárskeho výrobného plánu* [online]. Slov-lex.sk, 1947.

14 § 1 ods. 1 Zákon č. 55/1947 Sb., *Zákon o pomoci roľníkom pri uskutočňovaní poľnohospodárskeho výrobného plánu* [online]. Slov-lex.sk, 1947.

15 § 3 ods. 1 Zákon č. 55/1947 Sb., *Zákon o pomoci roľníkom pri uskutočňovaní poľnohospodárskeho výrobného plánu* [online]. Slov-lex.sk, 1947.

16 § 15 Zákon č. 55/1947 Sb., *Zákon o pomoci roľníkom pri uskutočňovaní poľnohospodárskeho výrobného plánu* [online]. Slov-lex.sk, 1947.

17 FIAMOVÁ. Cesta k socializácii československého poľnohospodárstva. In *Pamäť národa*, 2009, roč. 5, č. 2, s. 21–22; JECH, *Soumrak selského stavu 1945–1960*, s. 12–13.

18 Zákon č. 69/1949 Sb., *Zákon o jednotných poľnohospodárskych družstvách* [online]. Slov-lex.sk, 1949.

19 Nariadenie ministra pôdohospodárstva č. 75/1949 Sb., *ktorým sa vykonáva zákon o jednotných poľnohospodárskych družstvách* [online]. Slov-lex.sk, 1949.

20 § 6 ods. 1 Nariadenie ministra pôdohospodárstva č. 75/1949 Sb., *ktorým sa vykonáva zákon o jednotných poľnohospodárskych družstvách* [online]. Slov-lex.sk, 1949.

21 Aby sa proces prispôbil domácim podmienkam a nepôsobil ako priame prevzatie sovietskeho modelu, pojem kolektivizácia sa nahradil miernejšie znejúcim výrazom združstevňovanie. Preberanie pojmov v historiografii ako *družstvo* alebo *združstevňovanie* je však problematické (okrem iného) pre aspekt nedobrovoľnosti, v ktorých JRD v Československu boli zakladané. Výsledkom procesu v 50. rokoch v Československu neboli družstvá (dobrovoľné organizácie s demokratickým princípom a podielovým vlastníctvom), ale kolektívne hospodárstvo, preto hovoríme o kolektivizácii. CAMBEL. *Päťdesiate roky na slovenskej dedine: najťažšie roky kolektivizácie*. Prešov 2005, s. 59, 185–186; VÁCLAVŮ. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Praha 1999, s. 23–24, 72–74; BUREŠOVÁ. *Politický*

slovenského vidieka. Tento pokus sa pretavil do vytvorenia štyroch typov JRD, čo bolo československým špecifikom, avšak nepredstavovalo skutočný odklon od sovietskeho modelu, keďže štvrtý, najvyšší typ kopíroval model kolchozov.²² Od kolchozného systému sa československý model líšil v právnom usporiadaní pôdy.²³

Prijatie zákona č. 231/1948 Sb. o ochrane ľudovodemokratickej republiky po nástupe komunistickej moci bolo základom legislatívnej transformácie trestného práva, ktorá sa popri iných efektoch stala účinným nástrojom na likvidáciu roľníkov. Nutnosť prijatia tohto zákona sa odôvodňovala tým, že socialistické zriadenie nebolo možné chrániť dovtedajším zákonom č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky, ktorý bol podľa nového režimu vytvorený na ochranu buržoáznej demokracie a kapitalistického poriadku.²⁴ Paragrafy 36-38 zákona č. 231/1948 Sb. chránili „jednotný hospodársky plán“, ktorý umožňoval trestať roľníkov za neplnenie vyrubených povinných dávok, tzv. kontingentov.²⁵

Prijatím Trestného zákona č. 86/1950 Sb. sa zásada trestného práva *nullum crimen sine lege*²⁶ síce formálne zachovala, no jej praktické oslabenie sa dosiahlo pružne formulovanými skutkovými podstatami.²⁷ Pomocou široko definovanej trestnej činnosti v paragrafoch sa umožnil jej extenzívny výklad, ktorého dôsledkom bola represia voči roľníkom naprieč sociálnym a majetkovým spektrom.²⁸

a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska. In BLAŽEK, ed. *Akce „K“: Vyhánění sedláků a jejich rodin v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha 2010, s. 44; BUREŠOVÁ. Problematika výzkumu dějin kolektivizace v Československu a v České republice. In ROKOSKÝ, ed. *Kolektivizace v Československu*. Praha 2013, s. 24.

22 CAMBEL. *Päťdesiate roky na slovenskej dedine: najťažšie roky kolektivizácie*. Prešov 2005, s. 59.

23 CAMBEL, *Päťdesiate roky na slovenskej dedine: najťažšie roky kolektivizácie*, s. 185-186.

24 KULÍK et al. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha 2011. s. 107; *Zákon č. 50/1923 Sb., Zákon na ochranu republiky* [online]. ASPI, 1923; viac k dejinám trestného práva v medzivojnovom období: FICO. *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovnej Československej republiky*. Košice 2020; FICO. *Trestné činy úkladov o republiku podľa zákona na ochranu republiky z roku 1923*. In ŠTENPIEN, ed. *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí : zborník vedeckých príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice 2021, s. 55-65.

25 §§ 34-36 *Zákon č. 231/1948 Sb., Zákon na ochranu ľudovodemokratickej republiky* [online]. Slov-lex.sk, 1948.

26 Preklad: niet zločinu bez zákona.

27 PODOLEC. Vývoj trestnoprávnej legislatívy ako nástroja komunistického režimu. In *Pamäť národa*, 2017, roč. 13, č. 1, s. 10.

28 HLAVOVÁ. *Kulak – triedny nepriateľ: „dedinský boháč“ v kontexte kolektivizácie na Slovensku (1949 – 1960)*. Bratislava 2010, s. 31-32; LYSÝ et al. *Slovenské právne dejiny: vývoj súkromného a trestného práva na Slovensku od najstarších čias po súčasnosť*. Šamorín 2021,

Na ich postihovanie tu slúžili najmä paragrafy ako § 85, §§ 134-138 a § 245. V § 20 Tr. zák. č. 86/1950 Sb. boli definované priťažujúce okolnosti, medzi ktoré patrilo napr. „nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku“²⁹ a „ohrozenie hospodárskych záujmov republiky“.³⁰ V praxi súdy pripisovali tieto priťažujúce okolnosti *dedinským boháčom* alebo inak *kulakom*.³¹ Okrem Trestného zákona došlo aj k prijatiu zákona č. 87/1950 Sb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok).³²

Napriek tomu, že ústava v Československu dovoľovala súkromné vlastníctvo do 50 ha pôdy,³³ v praxi bolo mnoho roľníkov označených pojmom *dedinský boháč* alebo *kulak*, aj keď zďaleka nedosahovali túto hranicu. Legálna definícia týchto pojmov neexistovala,³⁴ i keď sa o jej možnom exaktnom znení viedla medzi československými komunistami diskusia.³⁵ Všetky návrhy definovania *kulaka* (od neplnenia kontingentov, cez vlastníctvo 20 ha pôdy a zamestnávania cudzích pracovných síl až po vlastníctvo poľnohospodárskych strojov) boli zamietnuté, a tak definícia *kulaka* zostala vágnou nálepkou, ktorá sa mohla prispôbiť aktuálnym represívnym potrebám.³⁶ Inšpiráciu nebolo možné hľadať ani v Sovietskom zväze, pretože ani tam táto definícia nebola jasne vymedzená.³⁷

s. 161-162; PODOLEC, Vývoj trestnoprávnej legislatívy, s. 10.

29 § 20, písm. a) Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon [online]. Slov-lex.sk, 1950.

30 § 20, písm. b) Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon [online]. Slov-lex.sk, 1950.

31 Pojmy *kulak* a *dedinský boháč* vnímam v tomto príspevku ako synonymá a totožné pojmy. Ruský termín *kulak* (prekl. päšť) sa v československom prostredí preložil do pojmu *dedinský boháč*, aby tak dosiahol ekvivalentne negatívnu konotáciu, keďže pojem *kulak* v českom a slovenskom prostredí nebol známy. V poľskom prostredí môžeme hovoriť o označení *dedinský kapitalista* a v rumunskom prostredí o výraze *chiaburi*. NEČASOVÁ, *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*. Praha 2020, s. 99-100.

32 Zákon č. 87/1950 Sb., o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok) [online]. Slov-lex.sk, 1950.

33 §§ 158-159 Ústavný zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československej republiky („Ústava 9. mája“) [online]. Slov-lex.sk, 1948.

34 LYSÝ et al., Slovenské právne dejiny, s. 167.

35 PERNES, Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948. In ROKOSKÝ a SVOBODA, eds. *Kolektivizace v Československu*. Praha 2013, s. 37.

36 PERNES, Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství, s. 37; z hľadiska analýzy zákonov využívaných na trestanie roľníkov pozri aj: PEŠEK, *Odvrátená tvár totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Bratislava 1998; vývoj trestného práva podrobne rozoberá: LETKOVÁ, *Spravodlivosť v trestnom práve (na príklade vybraných ustanovení zákona na ochranu republiky)*. Praha 2024.

37 Podľa historičky Nečasovej toto „apriórne vágne vymedzenie kulaka“ sa stalo nástrojom represie, ktorý slúžil svojvôli rozhodujúcich orgánov. Táto vágna definícia sa v dobovej propagande ospravedlňovala tým, že *dedinský boháč* je chytrý klamár, ktorý zištné môže aj darovať družstvu svoju časť pôdy, aby sa vyhol svojmu odhaleniu. NEČASOVÁ, *Obrazy nepřítele*, s. 102-103, 115, 122. V tomto príspevku na všetkých miestach schválne zvýrazňujem pojem

Určité zmiernenie trestného práva sa dosiahlo prijatím novely Trestného zákona č. 63/1956 Zb., s platnosťou od 1. januára 1957.³⁸ Tu sa zmiernili najmä trestné sadzby v § 85 a použitie niektorých vedľajších trestov zostalo výlučne na voľnej úvahe súdu.³⁹

V tejto súvislosti je podstatným pojmom aj *ľudové súdnictvo*. V slovenskej historiografii sa najčastejšie spája s povojnovými retribučnými súdmi pôsobiacimi do roku 1948, avšak samotné označenie „*ľudový súd*“ preživalo aj v nasledujúcich desaťročiach. Samostatné mimoriadne ľudové súdy síce k 31. decembru 1948 na základe zákona č. 33/1948 Sb. zanikli, no v rámci reformy justície iniciovanej zákonom č. 319/1948 Sb. o zľudovení súdnictva boli okresné a krajské súdy transformované na senáty s účasťou laických sudcov prísediacich „z ľudu“.⁴⁰ Označenie *ľudový súd* tak v 50. rokoch nezmizlo z právnej ani spoločenskej terminológie, hoci jeho podoba, funkcia a právny základ sa zásadne odlišovali od mimoriadneho tribunálového modelu rokov 1945 – 1947.

Súdne represie roľníkov je potrebné vnímať v širšom kontexte ďalších mimosúdnych administratívnych alebo dokonca mimoprávných opatrení. Možno tu spomenúť neustále sa zvyšujúce povinné dávky vyrubované s cieľom dostať neprispôsobivých roľníkov pred súd.⁴¹ Priamo v miestach bydliska bol na roľníkov zo strany orgánov novej moci vyvíjaný psychologický nátlak, aby vstupovali do družstiev, sprevádzaný rôznymi formami zastrašovania. Roľníkom bol neoprávnené konfiškovaný majetok a s využitím ideologicky manipulovanej komasácie, tzv. hospodársko-technickej úpravy pozemkov (HTÚP) boli pozemky ostrakizovaných roľníkov nanovo vymeriavané na okraj chotárov. Prijatím Trestného zákona správneho č. 88/1950 Sb. a Trestného poriadku správneho č. 89/1950 Sb. sa právomoc trestania roľníkov výrazne presunula do rúk národných výborov.⁴² Na základe zákona č. 247/1948 Sb. o táboroch nútených prác boli mnohí roľníci umiestňovaní do týchto zariadení a na základe smernice č. 27 z 22. októbra 1951 ministrov národnej bezpečnosti, vnútra a spravodlivosti sa začala Akcia Kulak, počas ktorej boli z domovov vysťahované stovky rodín po celom Slovensku.⁴³

dedinský boháč/kulak v kurzíve, keďže išlo o ideologické nálepky, ktoré neoznačovali žiadnu objektívnu skutočnosť. Spravidla tak neoznačujem žiadneho roľníka ako „*kulaka*“, ale ako „označeného za *kulaka*“.

38 PODOLEC, Vývoj trestnoprávnej legislatívy, s. 11.

39 PODOLEC, Vývoj trestnoprávnej legislatívy, s. 11.

40 Zákon č. 33/1948 Sb., ktorým sa obnovuje účinnosť retribučného dekrétu a nariadenia o ľudovom súdnictve a menia niektoré ich ustanovenia [online]. Slov-lex.sk, 1948; Zákon č. 319/1948 Sb., o zľudovení súdnictva [online]. Slov-lex.sk, 1948.

41 HLAVOVÁ, Kulak – triedny nepriateľ, s. 37.

42 ŽATKULIAK. V mene zákonov a proti občanom? Trestnoprávna právomoc národných výborov na Slovensku v rokoch 1950 – 1957. Bratislava 1994, s. 29.

43 Zákon č. 247/1948 Sb., o táboroch nútenej práce [online]. Slov-lex.sk, 1948; HLAVOVÁ, Kulak – triedny nepriateľ, s. 31, 59; JECH. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha

Článok ponúka sondu skúmajúcu aplikáciu zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky a Trestného zákona č. 86/1950 Sb. v prípadoch súdených roľníkov počas obdobia kolektivizácie. Budem skúmať funkciu ideologickej nálepky *dedinského boháča/kulaka*, argumentáciu súdov a aplikačnú činnosť okresných súdov vo vybraných rozsudkoch. Štúdia tak poukazuje na viaceré okolnosti, ktoré umožňujú lepšie porozumieť fungovaniu justičného aparátu v období kolektivizácie.

Ciele a metodológia

V predloženej prípadovej štúdii sa zameriam na prípady súdených roľníkov na okresných súdoch v bývalých okresoch Sečovce, Trebišov a Kráľovský Chlmec. Vzhľadom na problematiku prístupnosti archívnych materiálov bola najprv zvolená limitovaná sondáž 4 – 6 prípadov za vybrané paragrafy⁴⁴ z každého okresného súdu. Táto sondáž musela byť ešte raz zredukovaná, a to iba na prípady súdených roľníkov (vylúčili sme prípady osôb z iných povolání), a tak sa finálna vzorka ustálila na 10 spisov s 12 obvinenými. Ide konkrétne o tieto prípady: Július Ambarik (nar. 25. 6. 1921),⁴⁵ Michal Andrejčák (nar. 20. 3. 1897),⁴⁶ Ján Gedra (nar. 20. 10. 1882),⁴⁷ Juraj Kunderát (nar. 4. 6. 1909),⁴⁸ Ján Majovský (nar. 15. 9. 1909), Andrej Mašlej (nar. 21. 2. 1890), Ján Sokirka (nar. 21. 4. 1920),⁴⁹ Andrej Novýkmeť (nar. 2. 6. 1904),⁵⁰ Štefan Pálfi (nar. 8. 2. 1899),⁵¹ Pavol Pavlík (nar. 17. 12. 1889),⁵² Johana Záborská (nar. 20. 5. 1890)⁵³ a Jozef Zamba (nar. 27. 9. 1913).⁵⁴

2008, s. 118-120, 241.

44 Konkrétne ide o §§ 36-38 *Zákona č. 231/1948 Sb., Zákon na ochranu ľudovodemokratickej republiky* [online]. Slov-lex.sk, 1948; a § 85, §§ 134-138 a § 245 *Zákona č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950.

45 Štátny archív (ďalej ŠA) Košice, pracovisko (ďalej p.) Trebišov, fond (ďalej f.) Okresný súd v Kráľovskom Chlmcu, (1862 – 1870) 1872 – 1960, trestný spis (ďalej t. s.) T 56/54, Július Ambarik.

46 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 77/52, Michal Andrejčák.

47 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 74/52, Ján Gedra.

48 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát.

49 Prípady Majovského, Mašleja a Sokirku je uložený v: ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 217/50, Ján Majovský.

50 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 198/52, Andrej Novýkmeť.

51 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 84/52, Štefan Pálfi.

52 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík.

53 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 119/51, Johana Záborská.

54 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef

Priezvisko	Meno	Súd	Číslo trestného spisu	Narodený	Obec	Dátum rozsudku	Dátum skutku
Ambarik	Július	LS Kráľovský Chlmec	T 56/54	25. 6. 1921	Ladmovce	20. 5. 1954	30. 1. 1954
Andrejčák	Michal	OS Sečovce	T 77/52	20. 3. 1897	Višňov	20. 3. 1952	január 1951
Gedra	Ján	OS Sečovce	T 74/52	20. 10. 1882	Bidovce	7. 7. 1952	1951
Kundrát	Juraj	OS Sečovce	T 85/52	4. 6. 1909	Zemplínsky Svätý Kríž	1. 4. 1952	1951
Majovský	Ján	OS Sečovce	T 217/50	15. 9. 1909	Bačkov	21. 8. 1950	jún 1950
Mašlej	Andrej	OS Sečovce	T 217/50	21. 2. 1890	Bačkov	21. 8. 1950	jún 1950
Sokirka	Ján	OS Sečovce	T 217/50	21. 4. 1920	Bačkov	21. 8. 1950	jún 1950
Novýkmeť	Andrej	OS Trebišov	T 198/52	2. 6. 1904	Kašov	23. 9. 1952	12. 8. 1952
Pálfi	Štefan	OS Sečovce	T 84/52	8. 2. 1899	Plechovice	10. 6. 1952	október 1951
Pavlik	Pavol	OS Sečovce	T 76/52	17. 12. 1889	Stankovce	20. 3. 1952	jeseň 1951
Záborská	Johana	OS Trebišov	T 119/51	20. 5. 1890	Nižný Žipov	13. 6. 1951	jeseň 1950
Zamba	Jozef	LS Trebišov	T 131/57	27. 9. 1913	Michalany	31. 8. 1957	1955 – jún 1957

Prípady spadajú do časového rámca od júna 1950 do augusta 1957, čo poskytnie konfrontáciu so zákonom č. 231/1948 Sb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky, ako aj s Trestným zákonom č. 86/1950 Sb. a jeho novelou platnou počas roku 1957. V rámci výskumu sme podrobne rekonštruovali priebeh jednotlivých trestných konaní zo spisov okresných (a ľudových) senátov v Sečovciach, Trebišove a Kráľovskom Chlmcí.

1. Využívanie pojmu *dedinský boháč/kulak*

Ako už bolo spomenuté, pojmy *kulak* a *dedinský boháč* nemali legálnu definíciu, avšak vyšetrovatelia a sudy sa systematicky zameriávali na overovanie „notorických“⁵⁵ *kulackých* atribútov, ktoré im pripisovala dobová propaganda. Tento príspevok tak bude skúmať výskyt piatich atribútov podľa zistení vyšetrovateľov a súdov: neplnenie kontingentov, vlastníctvo nad 10 ha poľnohospodárskej pôdy, zamestnávanie cudzích pracovných síl, vlastníctvo poľnohospodárskych strojov a negatívny postoj k „*ľudovodemokratickému zriadeniu*“.⁵⁶ Výskumné otázky

Zamba.

55 Napriek tomu, že *kulakom* či *dedinským boháčom* bolo v dobovej propagande pripisované množstvo negatívnych vlastností, exaktná definícia tohto pojmu neexistovala. Slovo „notorický“ používame na tomto mieste preto, že v danej dobe sa vlastnosti tohto „triedneho nepriateľa“ akosi „tušili“. Aby som urobil poriadok v tomto pojme, sledoval som päť atribútov, ktoré sa *kulakom/dedinským boháčom* azda najviac dobovo prisudzovali. NEČASOVÁ, *Obrazy nepřítele*, s. 97-130.

56 Táto práca sa tak odráža od atribútov, ktoré boli československými komunistami diskutované, ako to popísal historik Jiří Pernes: PERNES, *Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství*, s. 37. Naopak, historička Nečasová vo svojej monografii vidí hlavné tri okruhy *kulackých* parametrov, a to veľkosť pôdy, vlastníctvo mechanizačných strojov alebo iných živností a vykorisťovanie. NEČASOVÁ, *Obrazy nepřítele*, s. 100-101. Táto práca sa tak prikláňa k atribú-

sa pýtali, ktoré z týchto atribútov identifikovali vyšetrovatelia na roľníkoch, aké kritériá vo vyšetrovaní postačovali na označenie *dedinského boháča* a či sa medzi skúmanými prípadmi objavil roľník, ktorý bol napriek označeniu *dedinského boháča* zo strany súdu oslobodený.

Výskumná sonda potvrdila, že takmer všetci v nej zahrnutí roľníci boli počas vyšetrovania označení za *dedinských boháčov* alebo *kulakov*. Výnimky tvorili Július Ambarik a Jozef Zamba,⁵⁷ ktorých spoločnou črtou bolo, že boli vyšetrovaní mimo prvej vlny kolektivizácie, presnejšie v rokoch 1954 a 1957.

Ambarik bol členom JRD III. typu v Ladmovciach. Jeho vina spočívala v tom, že bez povolenia vzal jeden pár koní zo spoločnej maštale JRD a odviezol si ich domov. Tieto kone pritom sám vložil do družstva ešte pri svojom vstupe. V apríli 1953 podal odhlášku z družstva, čo zdôvodnil tým, že mu za kone nebola vyplatená náhrada. Ambarik udával, že keby bol vedel, že svojím jednaním sa dopustí trestného činu, vyčkal by až do konečného majetkového vyúčtovania s družstvom. Napriek tomu, že počas vyšetrovania Verejná bezpečnosť konštatovala jeho záporný postoj k „*ľudovodemokratickému zriadeniu*“, Ľudový súd v Kráľovskom Chlmci sa s týmto označením nestotožnil. Ambarikovi uložil podmienecný trest na základe § 245 ods. 1 písm. a) s odôvodnením, že obvinený sa „*neprieči všeobecnému záujmu, lebo [...] ako nevyspelý človek [...] nie je riadne presvedčený, čo to znamená socializácia dediny*“.⁵⁸

Roľník Jozef Zamba z Michalian sa dostal pred Ľudový súd v Trebišove pre „*sústavné neplnenie*“ dodákových povinností.⁵⁹ Od roku 1955 až do júna 1957 zanedbával odovzdávanie dodávok a podľa svedectva Rady MNV a výroku súdu v opilstve nadával funkcionárom a vyhrážal sa pracovníkom výkupu.⁶⁰ Napriek jeho odsúdeniu za § 136 Tr. zák. nebol Jozef Zamba počas vyšetrovania označený za *dedinského boháča*, aj keď pri návrhu na trestné oznámenie zo strany Rady ONV v Trebišove ho nazvali *sabotérom*.⁶¹

tom, ktoré boli popísané v Pernesovej publikácii, a to preto, že v skúmaných trestných spisoch boli konzistentne reflektované.

57 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Kráľovskom Chlmci, (1862 - 1870) 1872 – 1960, t. s. T 56/54, Július Ambarik; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef Zamba.

58 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Kráľovskom Chlmci, (1862 – 1870) 1872 – 1960, t. s. T 56/54, Július Ambarik, Rozsudok Ľudového súdu v Kráľovskom Chlmci, 20. 5. 1954.

59 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef Zamba.

60 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef Zamba, Potvrdenie Rady MNV v Michalánach, 7. 8. 1957.

61 „*Môžeme Jozefa Zambu nazvať priamo sabotérom, pretože 4 ha pôdy, ktorá mu bola prideľovaná, resp. vymeraná HTÚP nechal ladom ležiacu.*“ ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef Zamba, Návrh na trestné oznámenie od Rady

V ostatných prípadoch boli roľníci počas vyšetrovania označení za *dedinských boháčov*, aj keď toto označenie nie vždy potvrdzoval aj rozsudok súdu. Vo všetkých vyšetrovacích spisoch sa tak nachádzajú prvky spájané so spomínanými piatimi atribútmi *dedinského boháča*.

Podobný bol výsledok sondážneho výskumu ohľadom identifikácie kritérií, ktoré v praxi okresných súdov viedli k prisúdeniu štatútu *kulaka* (*dedinského boháča*). Tu bolo predmetom záujmu, či sa implicitná definícia tohto pojmu nevytvorila opakovanou aplikačnou praxou, teda na základe splnenia alebo kombinácie určitých identifikovaných atribútov.

Priezvisko a meno	Zistenie počas vyšetrovania					Zistenia súdu		
	Nepĺnenie kontingentov	Nad 10 ha	Zamestnanie cudzích prac. sil	Vlastníctvo poľnohosp. strojov	Negatívny postoj	Označenie za kulaka?	Paragraf	Výrok súdu
Ambarik, Július	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	245/1a	2m OS, podmienka na 1r, travy (25 Kčs)
Andrejčák, Michal	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	135/2	2r OS, 15 000 Kčs, ev. 6m OS
Gedra, Ján	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	85/1	Prokurátor vzal obžalobu späť pred začatím hlavného pojednávania
Kundrát, Juraj	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	85/1a	1,5r OS, PM, 5r SČPO, PT 15 000 Kčs, ev. 6m OS, zákaz pobytu Zemplínsky Svätý Kríž navždy
Majovský, Ján	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	36/1	oslobodzuje
Maňoj, Andrej	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	36/1	oslobodzuje
Sokirka, Ján	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	36/1	oslobodzuje
Novýkmet, Andrej	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	85/1a	1,5r OS, 5r SČPO, PM, PT 100 000 Kčs, ev. 1r OS, zákaz pobytu v okresoch Trebišov, Sečovce a Kráľ. Chlmec
Pálfi, Štefan	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	85/1a	5r OS, 3r SČPO, PM, PT 50 000 Kčs, zákaz pobytu v sečovskom okrese navždy
Pavlik, Pavol	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	85/1	2,5r OS, PT 20 000 Kčs, ev. 6m OS, PM, 5r SČPO, zákaz pobytu v Stankovciach
Záborský, Johanes	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno aj Nie	Nie	85/2	Prokurátor vzal obžalobu späť pred začatím hlavného pojednávania
Zamba, Jozef	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	136	6m OS

Zo sondážneho výskumu vyplýva, že na označenie roľníka za *dedinského boháča* nebolo potrebné splnenie konkrétneho atribútu a ani na základe ustálenej súdnej praxe nebolo možné odvodiť definíciu *dedinského boháča*. Roľníci tak nemohli mať právnu istotu nielen pre absentujúcu exaktnú definíciu *kulaka* a jeho právneho zakotvenia, ale aj pre absenciu definície, ktorá by implicitne vyplývala z ustálenej súdnej praxe.

Ďalšou otázkou bolo, či sa v praxi okresných súdov vyskytol prípad, keď bol roľník oslobodený a zároveň v rozsudku označený za *dedinského boháča*. V tom prípade by sa spochybnil predpoklad o neexistencii dobovej definície. Relevantné informácie sa tu nachádzajú najmä v materiáloch k prípadom Michala Andrejčáka, Jána Gedru a Johany Záborskej.

Michala Andrejčáka označil Sbor národnej bezpečnosti (SNB) v Parchovaniach za *dedinského boháča* s tým, že je „zarytým nepriateľom ľudovodemokra-

ONV, 10. 6. 1957.

tického zriadenia a socializácie dediny“.⁶² Tieto obvinenia sa opierali o skutočnosť, že roľník Andrejčák neplnil kontingenty, hospodáril na 14,59 ha pôdy, bol nábožensky založený, bol bývalým členom agrárnej strany a následne HSĽS. Svoju pôdu obrábal vlastnými strojmi a snaha poukázať na jeho „vykorisťovateľské správanie“ sa vo vyšetrovacom konaní odrazila v poukázaní, že mu v práci pomáha jeho rodina.⁶³ Napriek pôvodnému obvineniu z trestného činu sabotáže podľa § 85 Tr. zák. súd nepotvrdil návrh obžaloby okresnej prokuratúry a uznal ho vinným z trestného činu ohrozenia jednotného hospodárskeho plánu podľa § 135 ods. 2. Rozsudok tak konštatuje, že „*Obvineného len podľa výmery pôdy by bolo možno považovať za dedinského boháča, avšak na pôde pracoval vždy sám so svojimi rodinnými príslušníkmi a nikdy nepoužíval cudzie pracovné sily*“.⁶⁴ Túto skutočnosť potvrdil po odvolaní okresného prokurátora aj Krajský súd v Košiciach, ktorý Andrejčáka považoval za stredného roľníka.⁶⁵

Ján Gedra podobne ako Andrejčák spĺňal podľa vyšetrovateľov „*viaceré skúmané atribúty kulaka*“. Išlo o roľníka z Bidoviec, ktorého Okresný prokurátor v Sečovciach v marci 1952 obvinil z trestného činu sabotáže § 85 ods. 1 Trestného zákona.⁶⁶ Gedra vlastnil 14 ha pozemkov, poľnohospodárske stroje a v minulosti nesplnil niekoľko dodávkových povinností. Okresný prokurátor ho obvinil, že „z nenávisťi“ a „stále zákernejším spôsobom“ obchádzal plnenie úloh, čím údajne „vyčerpával všetky znaky“ trestného činu sabotáže.⁶⁷ Stanica SNB v Parchovanoch síce tvrdila, že Gedra cudzie pracovné sily nezamestnával,⁶⁸ prokurátor však zastával názor, že „*pochádza z rodiny dedinského boháča už preto, že bol zvyklý, aby zaňho pracovali iní*“.⁶⁹ Nakoniec ale ešte pred hlavným pojednáva-

62 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 77/52, Michal Andrejčák, Trestné oznámenie stanice SNB v Parchovanoch, 16. 1. 1952.

63 „*Túto pôdu obrába vlastnými strojmi k čomu používa pracovné sily rodinných príslušníkov*.“ ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 77/52, Michal Andrejčák, Trestné oznámenie stanice SNB v Parchovanoch, 16. 1. 1952.

64 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 77/52, Michal Andrejčák, Rozsudok Okresného súdu v Sečovciach, 20. 3. 1952.

65 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 77/52, Michal Andrejčák, Rozsudok Krajského súdu v Košiciach, 28. 5. 1952.

66 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 74/52, Ján Gedra, Obžaloba Okresnej prokuratúry v Sečovciach, 5. 3. 1952.

67 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 74/52, Ján Gedra, Obžaloba Okresnej prokuratúry v Sečovciach, 5. 3. 1952 Trestné oznámenie Stanice SNB v Sečovciach, 4. 2. 1952.

68 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 74/52, Ján Gedra, Obžaloba Okresnej prokuratúry v Sečovciach, 5. 3. 1952.

69 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 74/52, Ján Gedra, Obžaloba Okresnej prokuratúry v Sečovciach, 5. 3. 1952.

ním vzal Okresný prokurátor svoju žalobu späť,⁷⁰ pričom dôvod o rozhodnutí zastavenia trestného konania nie je zo spisov jasný.

Johana Záborská podľa trestného oznámenia stanice SNB v Lastovciach tak tiež spĺňala viacero skúmaných atribútov *dedinského boháča*. Údajne vlastnila 30 ha pozemkov, z ktorých 13 ha neobrobila a plnila kontingenty len na výmere 3,5 ha. Zvyšných 13,5 ha dala do prenájmu a vyšetrovateľ o nej hovoril, že „V danom prípade sa jedná o dedinského boháča, ktorý na svojich pozemkoch sám nikdy nepracoval ale len pomocou najatých pracovných síl.“⁷¹ Rovnaké trestné oznámenie konštatuje jej nepriateľstvo voči režimu⁷² a súčasne obsahuje aj neutrálnejšie hodnotenia.⁷³ Johana Záborská bola v čase vyšetrovania už v pokročilom veku (61 rokov) a argumentovala tým, že svoje pozemky už nevládze obrábať.⁷⁴ Ako kľúčová vyznievala v jej prípade tá okolnosť, že svoje pozemky bola ochotná vydať JRD a MNV v Nižnom Žipove, no JRD ani MNV ich prevziať nechceli, a preto sa proti Záborskej začalo vyšetrovanie. Keď sa potvrdilo, že Johana Záborská im uvedené pozemky skutočne ponúkla, okresný prokurátor navrhol zastavenie vyšetrovania a stiahol svoju obžalobu za trestný čin sabotáže podľa § 85 ods. 2 Trestného zákona.⁷⁵

Na prípadoch Michala Andrejčáka, Jána Gedru a Johany Záborskej možno pozorovať, že vyšetrovateľ pri dokazovaní viny využíval označenie *dedinského boháča* častejšie a ľahkovážnejšie než samotné súdy vo svojich konečných verdiktoch. V prípadoch, keď súd vydal rozsudok výrazne zmiernený oproti pôvodnému obvineniu (ako napríklad u Andrejčáka) alebo úplne oslobodzujúci (ako napríklad u Gedru a Záborskej), sa označenie za *dedinského boháča* v konečnom rozhodnutí už nevyskytovalo. V rámci dobovej politickej optiky „zostreného triedneho boja“, *dedinský boháč* nemohol zostať nepotrestaný. Ak teda súd (z rôznych dôvodov) netrestal roľníka, zdržal sa aj jeho označovania za *dedinského boháča*, teda triedneho nepriateľa.

70 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, inv. č. 224, r. 1952, Register T.

71 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 119/51, Johana Záborská.

72 „Záborská spáchala čin z nedbanlivosti a čiastočne i zo zaujatosti voči terajšiemu politickému zriadeniu.“ Hovorila o nej, že pochádza z kulackej rodiny a sama je kulačka. ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 119/51, Johana Záborská.

73 „Po stránke národnej, štátnej a ľudovodemokratickej spoľahlivosti záhada proti nej zistená nebola.“ Ďalej sa tvrdí, že postoj k zriadeniu nemá ani kladný, ani záporný. Jej syn Jozef bol členom strany KSS a členom JRD. ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 119/51, Johana Záborská.

74 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 119/51, Johana Záborská.

75 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 119/51, Johana Záborská, Zápisnica o hlavnom pojednávaní, 13. 6. 1952.

2. Argumentácia súdov

Napriek jednotnej právnej úprave sa v praxi okresných súdov prejavovali určité odchýlky. Ich objektívne zhodnotenie je sťažené nejednoznačnou hranicou medzi objektívnym dokazovaním a ideologickou motiváciou odsudzovania triednych nepriateľov, avšak na základe analýzy vybraných trestných spisov možno identifikovať prípady vydania rozdielnych rozsudkov za porovnateľných okolností.

Jednou z možností, ktorou sa roľník mohol vyhnúť usvedčujúcemu rozsudku súdu, bolo urýchlené zrieknutie sa práva na súkromné vlastníctvo, čo sa vnímalo ako proaktívny prístup, rešpektujúci režimové priority. Príkladom môže byť prípad Johany Záborskej, ktorá bezodplatne ponúkla svoje pozemky miestnym orgánom.⁷⁶

Takúto koreláciu naznačuje aj prípad Jána Majovského a spol.,⁷⁷ v ktorom boli obvinení Ján Majovský, Andrej Mašlej a Ján Sokirka pre sabotovanie a ohrozovanie jednotného hospodárskeho plánu.⁷⁸ Pôvodné trestné oznámenie na túto skupinu obsahovalo tvrdé obvinenia. Majovský bol bývalým funkcionárom Demokratickej strany (DS) v Bačkove, ktorý bol stavebným zmocnencom pre výstavbu obce. Počas svojho pôsobenia údajne zneužíval svoju funkciu a stavdal domy primárne pre *dedinských boháčov* a iba minimum príbytkov nechal postaviť pre chudobných robotníkov. Taktiež mal údajne v úmysle rozvrátiť JRD v Bačkove. Mašlej, taktiež bývalý člen DS údajne úmyselne zatajil 3 kj ornej pôdy⁷⁹ a bol nazvaný „*zarytým nepriateľom [...] ľudovodemokratického zriadenia*“. Malo ísť o veľmi vplyvnú osobu, ktorá štvla proti členom JRD. Andrej Sokirka bol taktiež bývalým členom DS a údajne zatajil 1 kj ornej pôdy⁸⁰ „*v úmysle hatiť naše verejné zásobovanie, aby takto prispel na rozbitie našej ľudovodemokratickej republiky*“. Taktiež ho nazvali „*húževnatým odporcom*“ JRD a jeho členov.⁸¹

Z dostupných materiálov vyplýva, že počas vyšetrovania tejto skupiny došlo k určitej dohode obvinených s okresnými politickými činiteľmi so súhlasom komunistickej strany. Okresné veliteľstvo Národnej bezpečnosti v Sečovciach po

76 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 119/51, Johana Záborská.

77 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 217/50, Ján Majovský.

78 Pôvodne bol zatknutý aj Andrej Kordiak, ktorý bol na žiadosť Okresného prokurátora prepustený. ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 217/50, Ján Majovský, Oznámenie Okresnej prokuratúry od SNB v Sečovciach, 1. 7. 1950.

79 Približne 1,73 ha. 1 kj = 0,5754 ha.

80 Približne 0,58 ha. 1 kj = 0,5754 ha.

81 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 217/50, Ján Majovský, Trestné oznámenie SNB v Sečovciach, 5. 7. 1950.

necelom mesiaci vyšetrovania podalo návrh na oslobodenie obvinených z vyšetrovacej väzby a k pokračovaniu trestného stíhania na slobode.⁸² Išlo o reakciu na návrh tzv. Bezpečnostnej štvorky a dohodu s okresnými politickými činiteľmi a so súhlasom s OV KSS v Sečovciach.⁸³ Následne sa uskutočnil hlavný pojednávací súdny proces s obvinenými. Z jeho protokolu však vyplýva, že všetci predvolaní svedkovia svoje pôvodné výroky pri trestnom oznámení buď popreli, alebo zrelativizovali do takej miery, že súd ľahko mohol konštatovať oslobodenie obvinených, a to na základe nepotvrdenia výrokov od vypočutých svedkov a popretia skutkov zo strany obvinených.⁸⁴

Východisková situácia Pavla Pavlíka⁸⁵ korešpondovala s okolnosťami predchádzajúceho prípadu. V trestnom oznámení SNB v Parchovanoch sa uvádza, že bol „zarytým nepriateľom ľudovodemokratického zriadenia a socializácie dediny“, ako aj bývalým členom DS. Bol súkromným roľníkom s 16 ha pôdy a podobne ako v predchádzajúcom prípade bolo podstatou vyšetrovania neplnenie povinných dodávok. Z vyšetrovacieho spisu vyplýva, že v rámci HTÚP dostal náhradných 10 ha pozemkov, ktoré však nemohol obrobiť, pretože úpravu nerešpektovali iní roľníci a už osiali jemu pridelené pozemky.⁸⁶ Potvrdzovali to aj výpovede svedkov.⁸⁷ To však na oslobodenie alebo zmiernenie trestu nestačilo a Pavol Pavlík bol odsúdený Okresným súdom v Sečovciach za trestný čin sabotáže podľa § 85 ods. 1 Tr. zák., a to trestom odňatia slobody na dva a pol roka, peňažný trest vo výške 20 000 Kčs, stratu čestných práv občianskych na 5 rokov a zákaz pobytu v Stankovciach. Perzekúcie postihli aj celú jeho rodinu, ktorá bola vystáňovaná v rámci Akcie Kulak do Novej Vsi v okrese Rýmaň.⁸⁸ Napriek snahám obvineného o odvolanie a jeho následným žiadosťami o milosť sa zastavilo trestné konanie a zrušil rozsudok až uznesením Rt 143/90 Okresného súdu v Trebišove 20. augusta 1990.⁸⁹ Pomerne tvrdý rozsudok aj v kontexte

82 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 217/50, Ján Majovský, Návrh na uvoľnenie z vyšetrovacej väzby – Okresné veliteľstvo NB Sečovce, 31. 7. 1950.

83 Viac o miestnych bezpečnostných výboroch: URBAN. V zemědělství je nutno věnovat pozornost všem otázkám. Role bezpečnostních trojek a pětiek při prosazování kolektivizace. In ROKOSKÝ a SVOBODA, eds. *Kolektivizace v Československu*. Praha 2013, s. 245-259.

84 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 217/50, Ján Majovský, Rozsudok Okresného súdu v Sečovciach, 21. 8. 1950.

85 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík, Trestné oznámenie SNB v Parchovanoch, 16. 1. 1952.

86 Tamže.

87 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík, Zápisnica o hlavnom pojednávaní na Okresnom súde v Sečovciach, 20. 3. 1952.

88 HLAVOVÁ, *Kulak – triedny nepriateľ*, s. 109.

89 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík,

súdnej praxe v danom období naznačuje, že v tomto prípade mohlo ísť o súkromnú pomstu voči obvinenému zo strany jedného člena ONV v Sečovciach, ako to naznačuje jeho manželka v žiadosti o milosť.⁹⁰

Argumentácia okresných súdov nebola jednotná ani v iných podobných prípadoch. V rozsudku už uvedeného Michala Andrejčáka bola zamietnutá vina na základe trestného činu sabotáže podľa § 85 s odôvodnením, že úmysel neplniť dodávky nebolo možné zistiť, keďže niektoré iné suroviny dodal obvinený navyše, a preto súd trestný čin kvalifikoval ako nedbanlivostné konanie podľa § 135. Z predchádzajúceho výskumu vidno, že splnenie dodávok iných surovín nad požadované množstvo sa pritom nie vždy považovalo za dôvod na prekvalifikovanie činu na trestný čin s nižšou trestnou sadzbou.⁹¹ Subjektívna stránka naplnenia skutkovej podstaty trestného činu sabotáže za § 85 Tr. zák. tak bola prenechaná voľnej interpretácii konkrétneho súdu.

Pri trestaní roľníkov súdy priebežne používali jazykové prvky ukotvujúce argumentáciu v marxisticko-leninskej ideológii. Na ideologické zarámčovanie rozhodnutí využívali najmä ich úvody, ktorých formuláciou sa usilovali presvedčiť verejnosť o závažnosti skutku. Táto rétorika tak slúžila skôr na legitimizáciu trestov než na objasnenie skutkovej podstaty.

Nasýtenosť ideologickou argumentáciou je badateľná napríklad v rozsudku Štefana Pálfiho, ktorý bol obvinený Okresnou prokuratúrou v Sečovciach za nedodanie 549 kg bravčového mäsa za trestný čin sabotáže § 85 ods. 1 písm. a). Prokuratúra ho obvinila, že „*ide o dedinského boháča a špekulanta, ktorý sabotuje SRP [päťročný plán]*“.⁹² V trestnom oznámení spísanom stanicou SNB v Zemplínskom Sv. Kríži sa opakovane uvádza, že išlo o „*dobře situovaného roľníka*“, ktorý nemá kladný pomer k „*terajšiemu ľudovodemokratickému zriadeniu*“.⁹³ Pálfi na svoju obranu uvádzal, že nemôže naplno pracovať, keďže je invalid a môže pracovať len jednou rukou, čo potvrdil aj lekársky znalec počas

Uznesenie Okresného súdu v Trebišove, 20. 8. 1990.

90 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík, Žiadosť o milosť odoslaná Alžbetou Pavlíkovou, 19. 11. 1953.

91 Ide o prípad Ondreja Hufnagela staršieho z Boliarova, ktorý napriek tomu, že dodal niektoré suroviny nad požadovaný limit (a dokonca nimi nahradil hodnotu, ktorú v iných dodávkach nedodal), Okresný súd v Košiciach ho odsúdil za § 85. Článok bude publikovaný v časopise *Pamäť národa* pod názvom *Odsúdený za Bielu légii: perzekúcia roľníka Ondreja Hufnagela a jeho rodiny v kontexte prípadu Ján Beňo a spol.* Primárny zdroj: Osobná zbierka pamätníčky Alžbety Hufnagelovej poskytnutá autorovi príspevku, Rozsudok Okresného súdu v Košiciach zn. 3T 364/52 zo dňa 28. októbra 1952.

92 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík, Trestné oznámenie Okresnej prokuratúry v Sečovciach, 26. 10. 1951.

93 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík, Trestné oznámenie Stanice SNB v Zemplínskom Sv. Kríži, 13. 11. 1951.

hlavného pojednávania.⁹⁴ Napriek tejto skutočnosti Okresný súd v Sečovciach odsúdil Štefana Pálfiho na trest päť rokov odňatia slobody, stratu čestných práv občianskych na dobu troch rokov, prepadnutie majetku, peňažný trest vo výške 50 000 Kčs a zákaz pobytu v sečovskom okrese navždy. Takto dokonca aj na dobové pomery tvrdý trest bol zašitý širokým ideologickým úvodom, kde sa vyzdvihuje dôležitosť ekonomického rastu krajiny, závisiaca od robotníckej triedy.⁹⁵ Tento trest bol nakoniec Pálfiu zmiernený na trest jedného roka odňatia slobody a peňažný trest vo výške 20 000 Kčs, ktorý sa v prípade nevykonalnosti mal premeniť na trest tri mesiace odňatia slobody.⁹⁶

Andrej Novýkmeť bol trestaný za rovnaký trestný čin sabotáže § 85 ods. 1 písm. a) a bol súdený Okresným súdom v Trebišove.⁹⁷ V auguste 1952 odovzdal do Roľníckeho strojového družstva (RSD) v Novosade 9 metrických centov (q) pšenice, avšak tá bola zamorená zrnarom čiernym („*pilusom*“), čo podľa obžaloby spôsobilo kontamináciu ďalších 600 q obilia v sklade.⁹⁸ Hoci sa Novýkmeť bránil, že nevedel, že pšenica je zamorená, Okresný súd v Trebišove ho odsúdil na jeden a pol roka odňatia slobody, stratu čestných práv občianskych na päť rokov, zákaz pobytu v okresoch Trebišov, Sečovce a Kráľovský Chlmec, prepadnutie celého majetku a peňažný trest vo výške 100 000 Kčs, ktorý sa v prípade

94 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík, Zápisnica o hlavnom pojednávaní, 1. 4. 1952.

95 „*Februárovými udalosťami robotnícka trieda úplne prevzala politickú, tak aj hospodársku moc do svojich rúk. Prevzala mnoho podnikov kapitalistických a polokapitalistických, ktoré bolo nutné premeniť na podniky socialistické. Toto sa vzťahuje aj na obor výživy a zásobovania ako prvého predpokladu úspešného vybudovania nového spoločenského poriadku. V právnom poriadku táto zásada bola uplatnená v zákone SRP, ktorým bola určená výstavba a prestavba nášho hospodárstva. Hlavným cieľom tohto zákona je zvýšiť produktivitu práce, zvýšiť životnú úroveň pracujúcich, zosilovať pozíciu verejného sektora, obmedzovať a vytlačiť kapitalistické prvky z odvetvia podnikania. Boli vydané presné nariadenia a smernice, čo do zásobovania, aby bolo zamedzené špekuláciám a čiernemu obchodovaniu a aby zásoby životných potrieb boli rovnomerne rozdelené. V odbore výstavby socialistického hospodárstva viedla budovanie JRD na dedine, zriaďovali sa výkrmne ošipovaných, a to na zabezpečenie výchovy, aby bola zabezpečená výživová rovnováha výrobou ošipovaných, napriek poklesu u dedinských boháčov a iných nepriateľských živlov. Takéto konanie má aj obvinený, ktorý ukrátil 780 robotníkov na jeden mesiac, čo svedomite pracujú na mäsové lístky a iné hore spomenuté produkty.*“ ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík, Rozsudok Okresného súdu v Sečovciach, 10. 6. 1952.

96 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík, Zápisnica o odvolacom pojednávaní, 11. 9. 1952.

97 Na základe § 135 ods. 1 a 2 podľa rozhodnutia Krajského súdu v Košiciach zo dňa 23. 10. 1952, č. j. 3 Tk 328/52. ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 198/52, Andrej Novýkmeť.

98 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 198/52, Andrej Novýkmeť, Obžaloba Okresnej prokuratúry v Trebišove, 15. 8. 1952.

nevymožiteľnosti mal premeniť na ďalší jeden rok odňatia slobody. Aj toto súdne rozhodnutie bolo v úvode opatrené dôkladným ideologickým vysvetlením, v ktorom sa prízvukovalo „zostrenie triedneho boja“, ktoré malo chrániť malých a stredných roľníkov.⁹⁹

Účelovosť súdneho pojednávania možno ilustrovať aj na príklade už spomenutého trestaného roľníka Jozefa Zambu. V jeho prípade Okresný prokurátor v Trebišove navrhol, aby ho Ľudový súd v Trebišove súdil verejne, a to v jedálni pri železničnej stanici v obci Michal'any. Podľa návrhu prokurátora miesto ani čas neboli zvolené náhodne: „*Bolo by vhodné proces previesť v sobotu v odpoľudňajších hodinách, kedy by bolo možné, aby sa procesu zúčastnili tzv. kovorobotníci, ktorí sú zamestnaní najmä u železníc, kde prostredníctvom ČSD by bolo možné zaistiť ich účasť.*“¹⁰⁰ Proces tak mal byť využitý ako propagandistický nástroj kolektivizačnej kampane: „*Prevedenie verejného procesu v Michal'anoch by mohlo upevniť tamojšie JRD tým, že je možné po úspešnom prevedení verejného procesu, na čo sú všetky predpoklady, očakávať rozšírenie členskej a pôdnej základne na JRD, čo by mohlo mať vplyv aj na iné obce tunajšieho okresu.*“¹⁰¹

99 „*Budovanie a výstavba socializmu znamená zvýšenie životnej úrovne pracujúceho ľudu. Socialistická spoločnosť, ktorá buduje socializmus k komunizmu za účelom zvýšenia životných potrieb všetkých pracujúcich jak po stránke hospodárskej, tak org. kult. výchovnej. Vyššia životná úroveň to znamená viac produkcie na stôl pracujúcich a tiež väčšie množstvo priemyslových ako aj poľnohospodárskych výrobkov. Priemyslová výroba rapídne rastie oproti roku 1937, kým poľnohospodárska výroba sa pohybuje na predvojnovovej úrovni a nie je v stave dobehnúť priemyselnú výrobu a uspokojiť zvýšenú potrebu poľnohospodárskych produktov. Poľnohospodárskej výrobe nestačí zachytiť potrebný krok, lebo výčiny dedinských boháčov a zaostávanie individuálneho hospodárenia nevie roľník zvládnuť svoje úkoly, ktoré na neho sú kladené. Toto pochopili malí a strední roľníci, ktorí v JRD prechádzajú na socialistickú veľkovýrobu spoločnými prácami s celovaním svojich pozemkov, zdržovaním poľnohospodárskych zvierat v spoločných stajniach, v používaní hospodárskych strojov a uplatňovaním sovietskej hospodárskej vedy zvyšujú výnosy svojho hospodárenia. Odstraňuje týmto namáhavosť práce, znižujú náklady hospodárenia a zbavujú sa driny, ktorá v minulosti ich zdierala. Napriek tomu naša dedina nie je na prerode, lebo malí a strední roľníci nie sú závislí na dedinských boháčoch, ktorí ich v minulosti vykorisťovali. Prerod dediny je podmienený zostreným triednym bojom, pri ktorom dedinskí boháči otvoreným spôsobom alebo krytým rafinovaným spôsobom chcú mariť a sabotovať úsilie malých a stredných roľníkov, lebo dnes už dedinskí boháči strácajú pôdu pod nohami, lebo malý a stredný roľník vie dneska vyrobiť toľko, aby mohol splniť svoju povinnosť čo od neho štát požaduje a taktiež vyrobiť toľko, aby mal na svoju samozásobiteľskú spotrebu.*“ ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 198/52, Andrej Novýkmeť, Rozsudok Okresného súdu v Trebišove, 23. 9. 1952.

100 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef Zamba, Návrh Okresného prokurátora na verejný proces, 15. 8. 1957.

101 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef Zamba, Návrh Okresného prokurátora na verejný proces, 15. 8. 1957.

Účelovosť v takýchto prípadoch nebola nijako skrývaná, napokon sám Trestný zákon v § 1 Trestného zákona uvádzal ako súčasť svojho účelu výchovu občanov „na dodržiavanie pravidiel socialistického spoluzitia“. Používaním ideologicky zaťaženého jazyka v rozhodnutiach, ako aj uverejňovaním súdnych procesov sa naplňalo znenie Trestného zákona.

3. Právna norma vs. súdna prax

V súvislosti s analýzou vzťahu medzi právnou normou a jej praktickým uplatňovaním v rozhodnutiach okresných súdov počas 50. rokov na východnom Slovensku sa zameriavame na dodržiavanie trestných sadzieb a zlučovanie príťažujúcich okolností so skutkovými podstatami. Takýto postup nebol v súlade ani s vtedajšou právnou úpravou podľa § 19 ods. 2 Trestného zákona.¹⁰²

Ohľadom trestných sadzieb sondážne zistenia ukazujú, že väčšina trestov udelených okresnými súdmi skutočne korešpondovala so sadzbami stanovenými v trestnej norme. Nespravodlivosť postihu roľníkov preto spočívala primárne v extenzívnom uplatňovaní tzv. gumených paragrafov a nie v nedodržiavaní samotných zákonných sadzieb.

K uloženiu trestu bez jeho zníženia, ktoré umožňoval zákon v § 30,¹⁰³ došlo v prípade Júliusa Ambarika, Michala Andrejčáka a Štefana Pálfiho. V Ambarikovom prípade § 245 ods. 1 Tr. zák. nemal stanovenú dolnú hranicu, a preto súd mohol uložiť trest do výšky päť rokov odňatia slobody.¹⁰⁴ V prípade trestu Michala Andrejčáka bol dodržaný rozsah trestu odňatia slobody, ktorý je stanovený v § 135 v rozmedzí od troch mesiacov do troch rokov a peňažného trestu.¹⁰⁵ V zmysle § 85 ods. 1 bol uložený trest v prípade Štefana Pálfiho. Ten umožňoval uložiť trest od piatich do desiatich rokov odňatia slobody.¹⁰⁶ Zároveň mohli súdy v prípade dokázania viny ukladať vedľajšie tresty spolu s hlavnými.¹⁰⁷

V prípade trestov Juraja Kunderáta, Andreja Novýkmeťa a Pavla Pavlíka súdy uplatnili § 30 o znížení trestu. Všetci traja boli odsúdení za § 85 ods. 1 Tr. zák., ktorý určuje minimálnu trestnú sadzbu vo výške päť rokov odňatia slobody. Vo

102 § 19 ods. 2 *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950.

103 § 39 *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950.

104 § 245 ods. 1 písm. a) *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Kráľovskom Chlmci, (1862 – 1870) 1872 – 1960, t. s. T 56/54, Július Ambarik.

105 § 135 ods. 2 *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 77/52, Michal Andrejčák.

106 § 85 ods. 1 písm. a) *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 84/52, Štefan Pálfi.

107 § 18 ods. 3 *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950.

všetkých troch prípadoch tak bola dodržaná právna norma, ktorá neumožňuje v prípade tohto trestného činu uložiť trest pod jeden rok odňatia slobody.¹⁰⁸

Ľudový súd v Trebišove čiastočne nedodržiaval trestnú sadzbu pri uložení trestu Jozefovi Zambovi.¹⁰⁹ Ten na základe § 136 Tr. zák. dostal trest „iba“ šesť mesiacov odňatia slobody, ale bez udelenia peňažného trestu, ktorý zákon v tomto prípade nariadil.¹¹⁰ V rozsudku sa súd neodvolával ani na aplikáciu § 48 Tr. zák., podľa ktorého sa nemusel uložiť peňažný trest, ak bolo zrejmé, že je nevymožiteľný.¹¹¹ Skutok, za ktorý bol Jozef Zamba trestne stíhaný, mal byť spáchaný v období od roku 1955 do júna 1957, počas ktorého nadobudla účinnosť novela Trestného zákona. Hoci § 12 Tr. zák. umožňoval súdiť na základe neskoršieho zákona, ak jeho použitie bolo v prospech páchatel'a, znenie § 136 Tr. zák. zostalo po novelizácii zhodné s predchádzajúcou verziou.¹¹²

K porušeniu zákona došlo aj podľa názoru dobových prokurátorských a súdnych orgánov v prípade Juraja Kunderáta, proti ktorému sa začalo vyšetrovanie v januári 1952 za nesplnenie povinných dodávok. Trestné oznámenie SNB v Zemplínskom Sv. Kríži naznačovalo naplnenie všetkých piatich skúmaných atribútov *kulaka*.¹¹³ Juraj Kunderát bol odsúdený Okresným súdom v Sečovciach na trest odňatia slobody na jeden a pol roka, prepadnutia majetku, straty čestných práv občianskych na päť rokov, zákaz pobytu v obci Zemplínsky Svätý Kríž navždy a peňažný trest vo výške 15 000 Kčs, ktorý sa v prípade nevymožiteľnosti mal premeniť na ďalších šesť mesiacov odňatia slobody.¹¹⁴ Po odpykaní trestu zaslal Juraj Kunderát žiadosť o udelenie milosti, aby mu bol zrušený vedľajší trest zákazu pobytu. Podporili ju aj dvaja členovia KV KSS, podľa ktorých bol

108 § 30 ods. 2 písm d) a § 85 ods. 1 písm. a) *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 198/52, Andrej Novýkmeť; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 76/52, Pavol Pavlík.

109 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef Zamba.

110 § 136 *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950.

111 § 48 ods. 1 *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef Zamba.

112 *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950; *Zákon č. 63/1956 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon č. 86/1950 Sb.* [online]. Slov-lex.sk, 1956; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960, t. s. T 131/57, Jozef Zamba.

113 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Trestné oznámenie SNB v Zemplínskom Sv. Kríži, 30. 1. 1952.

114 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Rozsudok Okresného súdu v Sečovciach, 1. 4. 1952.

rozsudok voči Kunderátovi nespravodlivý.¹¹⁵ Po zaslaní žiadosti sa začalo vyšetovanie veci, po ktorom Krajský súd v Košiciach navrhol odpustenie vedľajšieho trestu a predložil návrh Poverenictvu spravodlivosti.¹¹⁶ Ako dôvod Krajský súd uvádzal, že rozhodnutie prvostupňového súdu sa nejaví ako správne a odsúdenie pre sabotáž bolo pochybné. Podľa výroku Krajského súdu v Košiciach nedošlo k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu podľa § 85 ods. 1 Tr. zák., a to ani z objektívnej, ani subjektívnej stránky.¹¹⁷ Napriek tomu, že Kunderát bol viackrát vo vyšetovaní aj v rozsudku okresného súdu označený za *dedinského boháča*, odvolací súd ho nazval typickým stredným roľníkom a odmietol, že by bol *kulakom*.¹¹⁸ Poukázal na okolnosť, že dodávky, ktoré Kunderát nesplnil, mu boli predpísané dodatočne a na základe výpovedí svedkov mu nebola dokázaná vina. Na základe tohto rozhodnutia vypracoval Najvyšší súd v Prahe návrh na odpustenie zvyšku trestu, ktorému bolo vyhovené amnestiou prezidenta 31. marca 1958.¹¹⁹ Po Kunderátovej smrti uznal Okresný súd v Trebišove, že vo veci bol porušený zákon v neprospech Kunderáta¹²⁰ a Krajský prokurátor v Košiciach zastavil trestné stíhanie proti Kunderátovi pre trestný čin § 136 Tr. zák.¹²¹

Z uvedeného je zjavné, že z hľadiska justičnej praxe nebolo najproblematickejšie dodržiavanie výšky trestných sadzieb podľa Trestného zákona č. 86/1950 Sb., ale práve nejednoznačnosť formulácií Trestného zákona, ktorá vytvárala možnosti na masové perzekúcie vybraných skupín spoločnosti. Dôsledkom tejto nejednoznačnosti boli aj rôzne inštitucionálne interpretácie na rôznych úrovniach, ako sme to videli v prípade Juraja Kunderáta. Trestná politika voči roľníkom tak nebola len výsledkom prísnych paragrafov, ale aj ich selektívnym a ideologicky motivovaným výkladom.

Ako závažný problém sa v skúmanom období javí časté uvádzanie takých príťažujúcich okolností pri páchaní skutku, ktoré sú identické s obsahom skut-

115 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Žiadosť o udelenie milosti, 13. 6. 1956.

116 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Uznesenie Krajského súdu v Košiciach – 2 Nt 12/1956, 30. 10. 1956.

117 Tamže.

118 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Trestné oznámenie SNB v Zemplínskom Sv. Kríži, 30. 1. 1952; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Rozsudok Okresného súdu v Sečovciach, 1. 4. 1952; ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Uznesenie Krajského súdu v Košiciach – 2 Nt 12/1956, 30. 10. 1956.

119 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Milosť Poverenictva spravodlivosti, 15. 4. 1958.

120 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Rozsudok Okresného súdu v Trebišove, 28. 9. 1971.

121 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kunderát, Uznesenie Krajskej prokuratúry v Košiciach, 28. 12. 1981.

kovej podstaty konkrétnych paragrafov Trestného zákona. Tento jav si možno všimnúť napríklad v prípade Júliusa Ambarika, súdeného za § 245 ods. 1, Tr. zák., o ktorom okresný prokurátor v Kráľovskom Chlmci povedal: „Čin obvineného je tým závažnejší, že ide o majetok ľudového družstva, ktorý tvorí základ socialistickej výstavby na dedine a je zdrojom zvyšovania životnej úrovne pracujúcich.“¹²² Rozkrádanie majetku ľudového družstva však tvorilo samotnú skutkovú podstatu spomínaného paragrafu.¹²³ Podobne v prípade Michala Andrejčáka súd konštatoval, že za priťažujúcu okolnosť sa mu ráta to, že nedodal značné množstvo poľnohospodárskych plodín,¹²⁴ hoci táto skutočnosť bola predmetom samotného súdneho procesu, ktorý ho súdil za trestný čin podľa § 135, ods. 2 Tr. zák.¹²⁵ A možno opäť pripomenúť prípad Juraja Kundráta, ktorý bol odsúdený za trestný čin sabotáže podľa § 85 Trestného zákona.¹²⁶ Subjektívna stránka trestného činu, ktorá tvorí jej skutkovú podstatu, tak mohla byť voľne pripisovaná páchatelovi zo strany vyšetrovacieho sudcu.

Záver

Výsledky sondážneho výskumu súdnych rozhodnutí umožňujú formulovať niekoľko záverov o spôsobe, akým sa právna norma uplatňovala vo veci súdených roľníkov. Samotné označenie roľníka za *kulaka* nenapĺňalo skutkové znaky sabotáže priamo, ale slúžilo len ako nepriamy kvalifikačný prvok, ktorým vyšetrovacie orgány dokladovali existenciu úmyselnej formy zavinenia. Byť *dedinským boháčom* nebolo trestné a ani nebolo definované ako priťažujúca okolnosť v trestnom konaní. Absentujúca apriórna definícia *kulaka/dedinského boháča* sa stala nástrojom represie voči roľníkom, keďže implikovala ich „nepriateľský postoj“, čím bolo možné uplatniť § 85 Trestného zákona.

Skúmané rozsudky odhaľujú rôznosť trestania v navzájom porovnateľných prípadoch. Ich výslednú rôznorodosť mohli ovplyvniť vedľajšie faktory ako ochota spolupracovať so štátnou mocou zo strany obvineného, motív osobnej pomsty či naopak vplyv neformálnych patronážnych sietí alebo aktuálnej politickej situácie v danom regióne. Pre ideologické rámcovanie dobovej interpretácie práva sa spravidla využíval priestor v úvode jednotlivých rozsudkov, s cieľom obhájiť politicky motivované rozhodnutia. Uverejňovaním súdnych rozhodnu-

122 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Kráľovskom Chlmci, (1862 – 1870) 1872 – 1960, t. s. T 56/54, Július Ambarik, Trestné oznámenie Okresného prokurátora v Kráľovskom Chlmci, 12. 2. 1954.

123 § 245 ods. 1 *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950.

124 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 77/52, Michal Andrejčák, Rozsudok Okresného súdu v Sečovciach, 20. 3. 1952.

125 § 135 ods. 2 *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950.

126 ŠA Košice, p. Trebišov, f. Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960, t. s. T 85/52, Juraj Kundrát; § 85 ods. 1, písm. a) *Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon* [online]. Slov-lex.sk, 1950.

tí sa potom naplňalo ustanovenie o účele Trestného zákona, ktorým mala byť popri ochrane „ľudovodemokratickej republiky“, jej „socialistickej výstavby“, „záujmov pracujúceho ľudu a jednotlivca“ aj výchova občanov „k dodržiavaniu pravidiel socialistickeho spolužitia“.

Z výsledkov výskumnej sondy do vybraných súdnych procesov vedených proti roľníkom v troch východoslovenských okresoch v období kolektivizácie poľnohospodárstva vyplýva, že ich výsledná nespravodlivosť nebývala založená na nedodržaní samotnej právnej normy, ale jej hlavným zdrojom bolo zlučovanie skutkových podstat s priťažujúcimi okolnosťami definovanými v zákone.

Problematika aplikačnej činnosti súdov v prípadoch vyšetrovaných roľníkov počas obdobia kolektivizácie je dôležitou zložkou v oblasti analýzy práva a súdnej praxe. Výzvou pre ďalší výskum bude analýza ďalších trestných spisov v širšom geografickom, kontextovom a kvantitatívnom zábere.

O autorovi / About the author

Mgr. Pavol Hric

Múzeum obetí komunizmu v Košiciach

Moyzesova 24, 040 01 Košice

Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Moyzesova 9, 040 01 Košice

Slovenská republika

e-mail: palko.hric@gmajll.com

<https://orcid.org/0009-0009-3977-2108>

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Štátny archív v Košiciach, pracovisko Trebišov

- fond Okresný súd v Trebišove I., 1950 – 1960
- fond Okresný súd v Sečovciach, 1923 – 1960
- fond Okresný súd v Kráľovskom Chlmci, (1862 - 1870) 1872 – 1960

Osobná zbierka pamätníčky Alžbety Hufnagelovej

Dobová legislatíva / Legislation

Dekrét prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. O konfiškácii nepriateľského majetku a Fondoch národnej obnovy [online]. Slov-lex.sk, 1945 [cit. 2025-10-25]. Dostupné na Slov-lex.sk.

- Nariadenie ministra pôdohospodárstva č. 75/1949 Sb., ktorým sa vykonáva zákon o jednotných poľnohospodárskych družstvách [online]. Slov-lex.sk, 1949, [cit. 2025-10-31]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Sb. nar. SNR o konfiškovaní a urýchlennom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa [online]. Slov-lex.sk, 1945, [cit. 2025-10-25]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Nariadenie Zboru povereníkov č. 26/1948 Sb. nar. SNR, ktorým sa upravuje vyňatie pôdohospodárskeho majetku osôb maďarskej národnosti z konfiškácie [online]. ASPI, 1948, [cit. 2025-10-25]. Dostupné na ASPI.
- Ústavný zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československej republiky („Ústava 9. mája“) [online]. Slov-lex.sk, 1948 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 231/1948 Sb., Zákon na ochranu ľudovodemokratickej republiky [online]. Slov-lex.sk, 1948 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 245/1948 Sb. o štátnom občianstve osôb maďarskej národnosti [online]. Slov-lex.sk, 1948 [cit. 2025-10-25]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 247/1948 Sb., o táboroch nútej práce [online]. Slov-lex.sk, 1948 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 319/1948 Sb., o zľudovení súdництва [online]. Slov-lex.sk, 1948 [cit. 2025-07-31]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 33/1948 Sb., ktorým sa obnovuje účinnosť retribučného dekrétu a nariadenia o ľudovom súdnictve a menia niektoré ich ustanovenia [online]. Slov-lex.sk, 1948 [cit. 2025-10-28]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 50/1923 Sb., Zákon na ochranu republiky [online]. ASPI: Wolters Kluwer ČR, 1923 [cit. 2025-08-01]. Dostupné na ASPI.
- Zákon č. 55/1947 Sb., Zákon o pomoci roľníkom pri uskutočňovaní poľnohospodárskeho výrobného plánu [online]. Slov-lex.sk, 1947 [cit. 2025-10-29]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 63/1956 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon č. 86/1950 Sb. [online]. Slov-lex.sk, 1956 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 69/1949 Sb., Zákon o jednotných poľnohospodárskych družstvách [online]. Slov-lex.sk, 1949 [cit. 2025-10-29]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 86/1950 Sb., Trestný zákon [online]. Slov-lex.sk, 1950 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 87/1950 Sb., o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok) [online]. Slov-lex.sk, 1950 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 88/1950 Sb., Trestný zákon správny [online]. Slov-lex.sk, 1950 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na Slov-lex.sk.
- Zákon č. 89/1950 Sb., Trestný poriadok správny [online]. Slov-lex.sk, 1950 [cit. 2025-07-30]. Dostupné na Slov-lex.sk.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- CAMBEL, Samuel. *Päťdesiate roky na slovenskej dedine: najťažšie roky kolektivizácie*. Prešov: Universum, 2005.
- FICO, Miroslav. *Základy trestnej zodpovednosti v procese unifikácie trestného práva medzivojnovnej Československej republiky*. Košice: ŠafárikPress, 2020.
- HLAVOVÁ, Viera. *Kulak – triedny nepriateľ: „dedinský boháč“ v kontexte kolektivizácie na Slovensku (1949–1960)*. Bratislava: Veda, 2010.
- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008.

- JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Svazek 35, 2001.
- KULÍK et al. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium, 2011.
- LETKOVÁ, Alexandra. *Spravodlivost v trestnom práve (na príklade vybraných ustanovení zákona na ochranu republiky)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024.
- LYSÝ, Miroslav et al. *Slovenské právne dejiny: vývoj súkromného a trestného práva na Slovensku od najstarších čias po súčasnosť. II. Učebnica*. Šamorín: Heuréka, 2021.
- NEČASOVÁ, Denisa. *Obrazy nepřítel v Československu 1948–1956*. Praha: NLN, s. r. o., 2020.
- PEŠEK, Jan. *Odvraťená tvár totality: Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948 – 1953*. Bratislava: Nadácia M. Šimečku a HÚ SAV, 1998.
- ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor, eds. *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013.
- ŠUTAJ, Štefan. „Akcia Juh“. *Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949*. Praha: Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Svazek 8, 1993.
- ŠUTAJ, Štefan. *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov: Universum, 2005.
- VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1999.
- VARINSKÝ, Vladimír. *Kapitoly z dejín kolektivizácie na Slovensku (1948 – 1960)*. Banská Bystrica: Belianum 2014.
- ŽATKULIAK, Jozef. *V mene zákonov a proti občanom? Trestnoprávna právomoc národných výborov na Slovensku v rokoch 1950 – 1957*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1994.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- BUREŠOVÁ, Jana. Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska. In BLAŽEK, Petr, ed. *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra – Česká zemědělská univerzita v Praze, 2010, s. 17-60.
- BUREŠOVÁ, Jana. Problematika výzkumu dějin kolektivizace v Československu a v České republice. In ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor, eds. *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 24-31.
- FIAMOVÁ, Martina. Cesta k socializácii československého poľnohospodárstva. In *Pamäť národa*, 2009, roč. 5, č. 2, s. 16-31.
- FICO, Miroslav. Trestné činy úkladov o republiku podľa zákona na ochranu republiky z roku 1923. In ŠTENPIEN, Erik, ed. *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí : zborník vedeckých príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice: ŠafárikPress, 2021, s. 55-65.
- PERNES, Jiří. Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948. In ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor, eds. *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 33-45.
- PODOLEC, Ondrej. Vývoj trestnoprávnej legislatívy ako nástroja komunistického režimu. In *Pamäť národa*, 2017, roč. 13, č. 1, s. 3-16.
- PODOLEC, Ondrej. Tzv. politické trestné činy ako prostriedok perzekúcií počas komunistického režimu – vývoj právnej úpravy a aplikačná prax. In *Pamäť národa*, 2017, roč. 13, č. 2, s. 16-31.
- URBAN, Jiří. V zemědělství je nutno věnovat pozornost všem otázkám. Role bezpečnostních trojek a pěték při prosazování kolektivizace. In ROKOSKÝ, Jaroslav a SVOBODA, Libor, eds. *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 245-259.